

Pionerer som gikk forut

Alt stort har begynt i det små. Noen ganger kan storheten være å finne nettopp i de første skritt på en lang vei. Da FORUT ble etablert i 1981, lå en nær 15 år lang forhistorie i porteføljen, en beretning med ualminnelige ingredienser og viljesterke aktører.

Tidsspennet fra 1960-tallet til 1981 rommer

også erfaringer på godt og vondt. Nok til å vite at utviklingsarbeid gir grunn til heller å trå varsomt enn å ta sats for de store sprang. – La oss begynne med begynnelsen.

Det handlet både om utferdstrang og sosialt engasjement da de to unge tamilene Anthony Rajendram og Edwin Chelliah fra Jaffna-regionen, helt

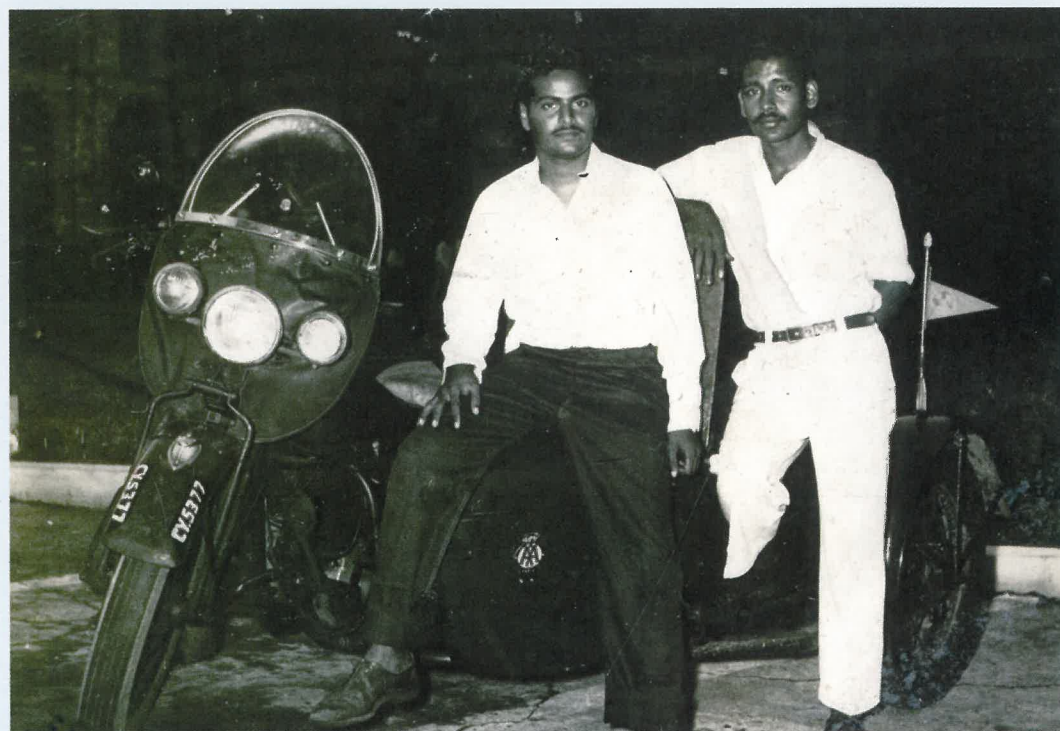

1955: Anthony Rajendram og Edwin Chelliah fra Jaffna-regionen, helt nord i Sri Lanka, er klar til å legge ut på den lange reisen til Europa.

nord i Sri Lanka, på midten av 1950-tallet bega seg ut på en lang reise til Europa. De hadde lagt planer og spart penger – til en brukt motorsykkel!

6. juni 1955 la de i vei, med London som mål for reisen. De kom helt til Beirut før «Red Indian»-sykkelen pådro seg et veritabelt havari. Da hadde de allerede vært på reise i mange uker. Edwin dro snart videre, etter en tid også Anthony. Målet var ikke endret. Til London kom han i slutten av september.

For Anthony hadde reisen en klar hensikt. Han ville studere moderne fiskerier. En ungdommelig drøm av stort format. Det handlet om at Jaffna-fiskeren nord i Sri Lanka skulle få råderett over egen

arbeidskraft, sikker inntekt og muligheter til å fø sin familie. Slik tenkte han. Edwin hadde trodd at London skulle kurere vennens vidløftige tanker, men innså at det var en forhastet tanke. Før året var omme, skiltes deres veier. Edwin dro til Dublin og ble student. 50 år seinere bor han fortsatt i Dublin.

Året etter, en vårdag i 1956, dukket Anthony opp på Bryggen i Bergen, overbevist om at Norge var verdens beste land når det gjaldt fiskeristudier. Tankene hadde han fått prentet inn av noen nye venner han hadde fått på YMCA i London. Norske var de visst også...

De nye vennene var i det minste seriøse nok til å hjelpe ham i gang. Anthony tok fatt på en

På sin «Red Indian» tok de seg fram til Beirut. Da hadde ikke motorsykkelen mer å gi.
(Private fotos: S. Rajendram).

Landsmøtet i NGU i august 1964 ga de første signaler om et framtidig fiskeriprosjekt i Sri Lanka. Anthony Rajendram intervjues av Arne Fjærtøft på torget i Sauda

Norsk utviklingsbistand – med en egen offentlig forvaltning – så dagens lys tidlig på 1960-tallet. Myndighetene la til rette for at bistandsarbeidet kunne foregå gjennom mange kanaler: via FN-systemet, stat til stat og gjennom frivillige organisasjoner. Bistandsarbeid i regi av vestlige land har sine røtter både i utviklingsarbeid i kolonitida, i misjonsarbeidet og i den internasjonale situasjonen etter andre verdenskrig. Både krav fra ideelle organisasjoner og opinionspress mot politiske partier og myndigheter førte etter hvert til at samarbeid og overføringer for å redusere gapet mellom nord og sør kom høyt opp på den politiske dagsorden.

lengre fagutdanning. I tur og orden var han ved fiskelærebruket i Vardø, så fiskerfagskolen på Aukra og på tokt med «Geo Sars» i Nordishavet. Seinere gikk han på båtbyggerskole i Saltdal og hermetikkfagskole i Stavanger.

I 1960 kjørte han på moped hjem til Sri Lanka. Anthony hadde sett for seg at med en jobb i fiskeriministeriet kunne han sette ideene sine ut i livet. Jobb fikk han, men erfarte snart at interessen var heller liten for forandringer i Jaffna-området i nord. Da han jobbet for en amerikansk hjelpeorganisasjon, var observasjonen den samme. Fiskerne i Jaffna sto ikke på deres liste heller.

Anthony innså at han heller måtte satse på egne krefter. I 1962 var han tilbake i Norge. Nå handlet det om å lære fiskeforedling og produksjon av glassfiberbåter. Og han skaffet praksisplaser til unge karer hjemmefra, karer som kom for å lære om båtbygging og båtmotorer, om fiskehermetikk og fryseteknikk.

Vennen og fiskerieksperten Sivert Rundhaug bekledde rollen som mentor. I samtaler mellom ham og Anthony tok ideen klarere form. De snakket om et prosjekt tuftet på lokale forhold, med kritisk bruk av vestlig kompetanse. Med tiden skulle det utvides til et helhetlig foretak, med produksjon og salg av båter, frysing og hermetisering av fangstoverskuddet i perioder med mer fisk enn markedet ville betale en anstendig pris for. Fiskerne skulle organiseres i et kooperativ. Den ene ideen avfødte den neste.

Sivert og Anthony tok kontakt med Direktoratet for utviklingshjelp (NORAD). «Gode ideer og inte-

ressant projektskisse,» sa de der. «Forutsetningen for offentlig støtte er delfinansiering fra en norsk samarbeidspartner. Finn en organisasjon som er interessert», lød oppfordringen.

I Stavanger var det alminnelig travelhet. Visst var det utlendinger i byen, men olje i Nordsjøen lå ennå noen år inn i framtiden. Vi kan gå ut fra at Anthony Rajendram ble lagt merke til der han beveget seg. Anthony hadde begynt på Hermetikkfagskolen. I 1962 ble han kjent med ei norsk jente som het Sigrun. Mindre enn to år seinere giftet de seg.

Noen måneder før de feiret bryllup ble Anthony kontaktet av Arne Fjærtøft, journalist i NRK Rogaland. Nå hadde det til og med stått å lese om Anthony i Stavanger Aftenblad. Arne Fjærtøft kom fra Sauda i Ryfylke. Han hadde startet sin yrkeskarriere som sjømann, men kom etter hvert inn i farens trykkeribedrift i Sauda, først som typograf, snart som journalist. Med typograf- og journalist-erfaring skaffet han seg ny jobb i Stavanger. Snart var han reporter ved NRKs kontor. Arne hadde også organisasjonsbakgrunn, var aktiv i NGU og innvalgt i bystyret for Venstre.

Intervjuet han laget med Anthony, ble lagt merke til. Oppmerksomheten rundt «fiskeren» fra Sri Lanka falt godt inn i en tidsepoke da en større bevissthet om forskjellene mellom land i nord og sør holdt på å vokse fram. Strengt tatt var det ikke særlig vanskelig å mobilisere sympati for folket i en ung nasjon som gjennom 450 år hadde vært styrt av tre ulike koloniherrer, først portugisere, så nederlendere og til sist briter.

– Jeg husker godt hvor oppglødd Anthony var dagen etter radiointervjuet. De to var blitt sittende i timevis og prate, og denne Arne hadde slik en mengde gode ideer for prosjektet! Arne ble vår fortrolige og et selvskrevent medlem av «prosjektgruppa». Han satt oppe med oss utover nettene og drøftet statutter, organisasjonsmodeller og tegninger av båthall, slipp og maskinverksted, minnes Sigrun Rajendram mange år seinere.

– Navnet Malu Meen Enterprise dukket opp under et av de mange planleggingsmøtene. «Malu» betyr fisk på singalesisk, og «meen» er fisk

på tamil. Det skulle signalisere brorskap mellom minoritet og majoritet i landet. Anthony mente at investeringer og utvikling i Jaffna-området kunne bygge ned etniske motsetninger og øke tamilenes trygghet. Kompetanse skulle etter hvert kunne overføres fra nord til sør. Malu Meen Enterprise skulle være for alle, forklarer hun.

I august 1964 dro Arne, Anthony og Sigrun til Sauda, til landsmøte i Norges Godtemplar Ungdomsforbund (Juvente i dag). Fjærtøft trakk i mange tråder den uka landsmøtet pågikk i Sauda. Han var til overmål formann i landsmøtekomiteen.

– Spenningen var stor da vi ble introdusert. Arne snakket engasjert om NGUs gylne sjanse til å gå foran og sette et eksempel – for en mer rettferdig verdensorden. Han fortalte at tiden var kommet for å dra i gang det første norske utviklingsprosjektet i øylandet sør for India. Men ikke engang han var helt sikker på utfallet, og vi falt hverandre nærmest om halsen da det ble klart at landsmøtet ville gå inn for den planen de var blitt forelagt: NGU skulle stable på beina halvparten av investeringsmidlene og stå som garantist overfor Direktoratet for utviklingshjelp, dersom de ville gå inn med en tilsvarende sum.

Valjen som kom til uttrykk i landsmøtet, ble kort tid etter satt på agendaen i NGUs sentralstyre. Tore Søråa var gjenvalgt som formann. Den nye nestformannen het Alf-Cato Gaaserud.

Nye samtaler med NORAD fulgte. Hva måtte på plass for at en prosjektsøknad kunne komme i betraktning? Høsten -65 fikk Anthony Rajendram stipend fra NORAD til et tre måneders studieopphold ved Kerala-prosjektet. På tilbaketuren reknoserte han noen uker i Jaffna-området. Gledestrålende kom han tilbake til Norge.

En tomt var funnet – i landsbyen Thoppukkadu på øya Karainagar, midt i et tradisjonsrikt fiskeridistrikt. Stedet var ideelt, farvannet utenfor var dypt nok for at båter med kjøll kunne komme inn og ut av Jaffnalagunen. Transport av byggematerialer ville ikke by på problemer, for øya hadde moloforbindelse inn til byen. Og best av alt – tomten var til salgs.

NGU på sin side hadde samlet inn penger. En startkapital var på plass. Nå gjaldt det å få ferdig

en prosjektsøknad før tidsfristen gikk ut. En ny mann var kommet inn i prosjektgruppen, Kjell Moi. Han tegnet og bygde båter i glassfiber og kunne tenke seg et opphold i Sri Lanka. Søknaden ble både utarbeidet, sendt, vurdert – og innvilget.

I juli 1966 reiste Anthony og vennene James og Soosainathan til Sri Lanka. Vel to måneder seinere reiste Sigrun etter, med to små barn og med Kjell Moi og hans kone Greta som reisefølge.

Sommeren 1967 talte Arne Fjærtøft til NGUs landsmøte, denne gangen i Bodø. I mellomtida var det lagt et grunnlag som gjorde det mulig for landsmøtet å gi grønt lys for en mer omfattende innsamlingsaksjon og et forpliktende engasjement i Sri Lanka. To innsamlingsaksjoner, i 1967 og -68, under navnet «lykkefisk» ga til sammen rundt en million kroner. Forarbeidet var gjort av NGUs Ceylon-komité, som også hadde etablert «Ungdomsaksjonen mot sult» som en paraply for samarbeid med andre og for utadrettet profilering.

Hundrevis av ungdommer var med og samlet

Ceylon-komiteen anno 1967, kjennetegnet av pågangsmot og bred kommunikasjonskompetanse: Fra venstre; Aage Wiik, Ragnar Kristoffersen, (organisasjonssekretær), Arne Fjærtøft, (formann), Alf-Cato Gaaserud og Jan Arild Gundersen. Også Steinar Opstad var med som aksjonens PR-mann. Alle gjorde seg seinere – på ulike måter – sterkt bemerket innenfor organisasjons- og næringsliv og politisk arbeid.

“
NGU maktet å skape et
mønsterprosjekt som også
utviklet hele området – ved
å skaffe vann, elektrisitet,
helseprosjekt, hus og arbeids-
plasser.

Arne Fjørtoft

Helge J. Kolstad sto for utredningen som lå til grunn for å opprette FORUT i 1981. Han ble også FORUTs første styreleder. Her sammen med sønnen Daniel.

penger på mange steder i Norge. Etter datidens forhold var resultatet oppsiktsvekkende. En million var mye penger i Norge. Alle visste at med slike midler kunne en utrette enda mer i fjernliggende Sri Lanka. I landsbyen Thoppukkadu på Karainagar var et større båtbyggeri i ferd med å reise seg, bygd på innsamlede midler og tilskudd fra NORAD.

I NGU satt en engere krets av unge menn, utrustet med evner og pågangsmot i rikt monn, og trakk i trådene. I den andre enden ble prosjektet først administrert av et privat firma, Malu-Meen Enterprise, som er kommersielt aksjeselskap. NGU ønsket imidlertid at prosjektet skulle fungere som et sosialt utviklingsprosjekt. Derfor ble ledelsen lokalt snart overført til en stiftelse, Sri Lanka Freedom from Hunger Campaign Committee (FFHC). Ungdomsaksjonen mot sult (UMS) var det norske «motsykket» – en paraply for samarbeid om innsamlinger.

Arbeidet i Ceylon-komiteen og UMS var i stor grad basert på frivillig innsats. Mange la ned et stort og uegennyttig arbeid i disse pionerårene. Arne Fjørtoft var intet unntak.

Selv om prosjektet var i utvikling, var det også motsetninger. Det var misnøye på begge sider, både i forhold til lederskap, eierskap og den faglige utviklingen i prosjektet. Tilnærmingen lokalt og i NGUs Ceylon-komité gikk hver sin vei.

Ifølge Arne Fjørtoft var hovedproblemet, også i forholdet til Ceylon-komiteen, at Malu Meen var blitt opprettet som et kommersielt aksjeselskap. For å endre på dette reiste han til Sri Lanka tidlig i januar 1968.

Anthony valgte å trekke seg ut av prosjektet midtveis i 1969. Sammen med familien bodde og

arbeidet han noen år til i Sri Lanka før de mot slutten av 1972 flyttet tilbake til Norge. Anthony Rajendram døde i 1990.

Arne Fjørtofts engasjement for Cey-Nor strakk seg over 15 år. Det er ingen «gammel vandrehistorie» at han en tid levde i en palmehytte på stranda sammen med fattige fiskere. Framkomstmiddelet var sykkel eller buss og tredje klasse på toget når turen gikk til Colombo for å ordne formaliteter.

Prosjektet som ble utviklet i Sri Lanka, kom etter hvert til å omfatte både båtbygging, fiske, fiskeforedling og produksjon av fiskegarn. Så lenge landets myndigheter førte en restriktiv importpolitikk, gikk det bra med Cey-Nor-prosjektet, som det ble kalt. Problemene kom med skifte av regjering i landet i 1977. Den nye regjeringen åpnet blant annet for fri import av fiskegarn. Cey-Nors policy hadde gått ut på å drive arbeidsintensivt og fremme sysselsetting. Dermed ble det enda vanskeligere å møte konkurransen fra importerte garn.

Båtproduksjonen besto for det meste av 17-fots båter, produsert i glassfiber. Båtene satte fiskerne i stand til å komme lengre ut på havet og bidro til at fangstene økte. Men også for båtproduksjonen ble det vanskeligere etter 1977, ettersom regjeringen innskrenket muligheten til å innføre glassfiber. En tid ble det forsøkt å bygge båter i ferrosement, men dette støtte på vanskeligheter av mange slag og ble ingen suksess.

TID FOR Å TENKE NYTT – FORUT STIFTES

I andre halvår 1980 var alle kontrakter med NORAD oppfylt. Framtida for Cey-Nor-prosjektet

I løpet av et drøyt tiår var det i Sri Lanka bygd opp et prosjekt for fiskebåter, fiskegarn, isfabrikk, fryseri, fiskeprosessering, mekanisk verksted for motorer med mer som sysselsatte rundt 2000 personer. Om lag 8000 fiskebåter ble produsert. Også en rekke småprosjekter hadde sett dagens lys og omfattet alt fra boring av brønner og husbygging til landsbydugnader og opplæring i ulike former for håndarbeid. Den svenske godtemplarbevegelsen hadde utover på 1970-tallet flere volontører til å følge opp disse prosjektene. Cey-Nor og prosjektene rundt er vurdert og omtalt i to sosialantropologiske studier, en skrevet av Arild Skaara og en skrevet av professor Arne Martin Klausen.